

2016-10-10

Naturvärdesbedömning av vegetation och vatten vid Vandenbergh 9, Mariehäll

Naturvärdesbedömning av vegetation och vatten vid Vandenberg 9, Mariehäll

Bakgrund

CONEC konsulterande ekologer har fått i uppdrag att göra en naturvärdesbedömning av grönytor inkl. strandområdet vid Ballstaån, i den del som omfattas av planen för Vandenberg 9. I planen finns, förutom strandområdet, två ytor markerade som parkmark - en på vardera sidan om byggnaden. Det södra av dem har gått igenom speciellt med tanke på att det markerats ett möjligt grodhabitat nära södra delen av planområdet (figur 10). De ekologiska förhållandena i ån har också studerats. Detta har skett främst genom studier av befintliga dokument liksom med hjälp av den flora som växer på sträckan. På plats togs stickprov på djurlivet i vattnet längs stranden. Fältarbetet genomfördes 27 september av Sonia och Hans-Georg Wallentinus. Vattenförhållandena har granskats av Margareta Friman Scharin.

Arbetet har utförts enligt Svensk standard SS 199000:2014 om naturvårdsinventering (NVI). Då det gäller landmiljöerna inklusive långskottsvegetation i vattnet följer arbetet NVI på fältnivå – detalj. För vattendelen i övrigt har arbetet följt NVI på översiktlig nivå förutom att stickprov har tagits på fauna i strandkanten.

Figur 1. Planområdet är beläget i östligaste delen av Bromma kommun, Stockholms stad, öster om Solvalla travbana. Från Planhandling 2016.

Den del av i planen markerade parkstråk som idag inte är hårdgjord yta, består dels av en vid något tillfälle träd- och buskplanterad rabatt på gång- och cykelvägens västra sida, dels gräsmatta och trädplantering längs stranden. Strandkanten ser bitvis förhållandevis naturlig ut, men det är möjligt att stranden för länge sedan planats ut. Det finns i varje fall ingen hårdgjord strand, typ kajkant. Söder om planområdet finns en längsgående brygga med förtöjda båtar (figur 5). Norrut fortsätter ungefär samma strandtyp som inom planområdet.

Figur 2. Planområdet. Utdrag ur planhandling, S-Dp-2015-00382-54.

Vad finns här av djur och växter?

Bällstaån

Vattenmyndigheten räknar in den aktuella sträckan i Mälarens vattenområde (Mälaren – Ulvsundasjön). Trots det var det vid fältbesöket en strömning förbi planområdet mot den egentliga Bällstaviken på upp emot en halv knop. Åns vatten är inte speciellt inbjudande. Färgen är rent grå och det ligger en lukt av kemikalier över vattenytan.

Sökning efter djur i vattnet med hjälp av sil med liten maskvidd, gav inte mycket: en söt-vattengråsugga, samt några få exemplar av småsnäckor tillhörande släktena *Bithynia* och *Planorbis*. Alla tre grupperna är toleranta mot vattenföroreningar (näst tåligaste klassen enligt den checklista som normalt används). Ute i ån födosökte fiskyngel, men det gick inte att avgöra vilken eller vilka arter det var.

Figur 3. Bällstaåns strandkant med diverse skräp, bl.a. en duk av okänt material. Vattenväxligheten består främst av jättegröe, men längst till vänster står också några bladvasstrån.

Enligt Artportalen observeras en del fågelarter i den här delen av Bällstaån. Under vårt fältarbete sågs endast en ungfågel av rörhöna. I Artportalen anges också att kanadagås, gräsand, vigg, skäggdopping, rörhöna och sothöna häckar eller har häckat längs en sträcka av ån, längre än planområdet, som dessutom omfattar även Sundbybergssidan. Ingen av arterna är ovanlig eller skyddsvärd.

Ett fåtal vattenväxtarter står längs åns stränder, några rotade i botten, andra i strandkanten. De funna arterna är ibland högvuxna för att kunna växa ute i vattnet. Jättegröe är en sådan (figur 3) som tillsammans med gul svärdsilja och bredkaveldun kanske är de två vanligaste arterna. Sprängört och bladvass växer på ett par ställen och i nordligaste delen av planområdet en tuva skogssäv. Förekomsten av bladvass är lite intressant eftersom den indikerar att det trots allt finns lite syre i vattnet, medan bredkaveldun brukar ta över när det är syrefritt (den senare kan ta upp syre via stam och blad, vilket inte bladvass kan). Sprängörten är starkt giftig såväl för människor som för djur. Vidare finns vasstarr, strandklo, strandlysing, vattenskräppa, hästskräppa, älgört och strandlysing, samt åkermyntha i strandkanten. Förutom de arter vi noterade anger Artportalen att också vattenpest och fackelblomster, äkta förgätmigej och hampflockel hittats. Vattenpest och jättegröe är två starkt invasiva arter. Vattenpest är en amerikansk art som kommit in i landet via tömda akvarier, medan jättegröe från början var tänkt som djurfoder (men det åts inte av djuren).

Figur 4. På ett fåtal ställen öppnar sig vyn ut mot Bällstaån. Växtligheten i strandkanten består av bredkaveldun och därutänför jättegröe.

"Gräsmattan" mellan GC-vägen och ån

Ursprungligen planterades knäckepil (artbestämningen något osäker) längs stranden. Kanske också att klibbal planterats, men den kan också vara självsådd, men i så fall skött och beståndet utglesat. Träden är ännu inte mer än kanske 40, möjligen 50 år, men pilarna är så pass utvuxna att grenar i några fall hänger ned över och i vattnet.

En del träd och buskar har senare, som nämnts, spritts ut i strandområdet av egen kraft. Det är björk (mest sly), *Berberis* (från planteringen på andra sida G/C-vägen), sälg, vide (ev. grönvide), skogskornell, hagtorn, lind, alm, rönn, asp, gullregn och hägg.

I den sådda gräsmattan, som klipps regelbundet, växer inte mycket utöver gräsen (kan inte bestämmas genom att de är så nedklippta). Av örter noterades bara brunört och rölleka.

I en smal zon mellan gräsmattan och vattenbrynet växer lite andra arter. Tomtskräppa, löktrav, hundkex, vattenmåra, brännässla, snårvinda (ställvis rikligt), nejlikrot (vanlig, hundspridd) och ängsgröe.

Figur 5. Växtzonen mellan vattenbrynet och gräsmattan är smal. Foto taget söder om planområdet för att visa utformningen av den brygga som finns där.

Planteringen mellan G/C-vägen och asfalterad yta mot huset

För fullständighetens skull redovisar vi också de växter som växer i den anlagda planteringen intill G/C-vägen. Träd och buskar är alm, sötkörsbär, tok, *Berberis*, ginnalalönn, vide, obest. ros och hagtorn.

I södra delen växer en gigantiskt stor poppel (figur 6). På grund av ålder är konditionen hos trädet enligt Stål (2016) inte optimal och de grävningar som måste göras runt trädet kommer att bli för omfattande för att trädet ska överleva.

Örter och gräs, mestadels ogräs, är lundgröe, fårsvingel, hårdsvingel, rödven, ryssgubbe, gråbo, stormåra, hundäxing, nejlikrot, maskros, flockfibbla, blåeld, rölleka och renfana, samt en obestämd korsört (berg-/klibbkorsört).

Figur 6. Den stora poppeln i södra änden av gång- och cykelvägen.

Parkområde längst söderut

Huvuddelen består av en brant bergvägg med mur överst, gränsande till Mariehälls gård. Det här delområdet är intressant på grund av att ytor längre söder- och västerut har markerats som groddjurshabitat med möjlig spridning av groddjur. En hel del av detta möjliga grodhabitat är bebyggt, speciellt söder om Bällstavägen. Men något skulle kunna finnas kvar kring Mariehälls gård. Den aktuella markbiten, vilket på plankartan markerats som park, skulle förmodats kunna fungera som spridningsväg till Bällstaån (se nedan, samt figur 10). Dock har branten i sig ett visst naturvärde.

De träd som växer i branten är mestadels ganska unga: vanligast är alm, men det finns också lönn, samt buskarterna äkta

fläder snöbär, hallon och obestämd ros. På den plana delen närmast vägen växer, förutom gräsmatta, åkertistel (dominerar), kanadensiskt gullris, ryssgubbe, hästhov, brännässla, tomtskräppa, hundloka, ängsgröe, renfana, kungsmynta, sötväppling, flenört, sommargyllen (osäker bestämning beroende på sen tid på året), samt obestämd klibb/bergkorsört.

Figur 7. Bergsbranten söder om nuvarande byggnad.

Trädgrupp vid vändplan norr om byggnaden

På norra sidan fortsätter den brant som finns också söder om byggnaden. I högerkanten, mot nästa byggnad, har det byggts en trappa. Även här dominerar unga träd och några buskarter: björk, sälg, lönn, alm, vide, ros, snöbär och hägg.

Förutom detta finns ett antal örter: kanadensiskt gullris, smultron, äkta Johannesört, gråbo, sötväppling, maskros, ryssgubbe, nejlikrot, besksöta, vitklöver, groblad, backskärvfrö och vallört, flertalet betraktade som ogräs. Följande gräsarter noterades: fårsvingel, hårdsvingel, lundgröe, hundäxing och rödven.

På avsatser i branten växer stinknäva, fingerört (eventuellt stor fingerört) och kärleksört.

Figur 8. Parkmarken norr om byggnaden.

Vattenkvalitet i Bällstaviken

I Vattenmyndighetens bedömning av ekologisk och kemisk status ingår Bällstaviken i vattenområdet "Mälaren-Ulvsundasjön" som även omfattar hela Ulvsundasjön och Karlbergskanalen. Vattenområdet "Mälaren-Ulvsundasjön" där Bällstaviken ingår, har enligt Vattenmyndigheten måttligt god ekologisk status.

Vattenområdet i detta planärende ligger alltså enligt Vattenmyndighetens indelning i den inre delen av Bällstaviken, där dock vattenkvaliteten mestadels präglas av Bällstaåns vattenkvalitet. Bällstaåns ekologiska status är enligt dem otillfredsställande i skalan dålig – **otillfredsställande** – måttlig - god - hög.

Den kemiska statusen har två klasser, "god status" eller "uppnår ej god status". Varken Bällstaån eller vattenområdet Ulvsundasjön har god kemisk status. Förutom att det i praktiskt taget alla Sveriges sjöar och vattendrag anses att halterna av kvicksilver och PBDE (polybromerade difenyletrar) i fisk överskrider EU:s gränsvärden, är i "Mälaren-Ulvsundasjön" även halterna av TBT (tributyltenn), bly- och blyföreningar, samt antracen för höga. De sistnämnda föroreningarna kan komma från båtbottnfärger och dagvatten men ansamlas i

högre grad i lugnare vatten än i rinnande vatten. I Bällstaån är dessutom halterna av ett par polyaromatiska kolväten för höga.

Enligt förslag till Miljökvalitetsnorm, ska den ekologiska statusen vara god 2027 - både i Bällstaån och "Mälaren-Ulvsundasjön". Den kemiska statusen (exklusive kvicksilver och PBDE) ska vara god i Bällstaån 2021 och i Mälaren-Ulvsundasjön 2027. Beträffande kvicksilver och PBDE så sprids de via luften från andra länder och det är därför inte tekniskt möjligt att åtgärda problemet här. Men halterna får inte öka.

Fisk

Trots problem med föroreningar, övergödning och syretärande ämnen i vattnet, finns det mycket fisk i de inre delarna av Bällstaviken. Enligt uppgift från länsfiskekonsulent Henrik Andersson går åtminstone mört, braxen, björkna, abborre och kanske gädda upp i inre Bällstaviken i lektider, men någon lek är inte konstaterad. Det första vandringshindret i Bällstaån är ett dämme på Solvalla som används två gånger i veckan och då kan ingen fisk ta sig förbi där. Det är också oklart om fisk kan vandra upp i Bällstaån ens när dammluckan i kulverten på Solvalla är öppen (Fränstam 2014).

Bedömning av naturvärde

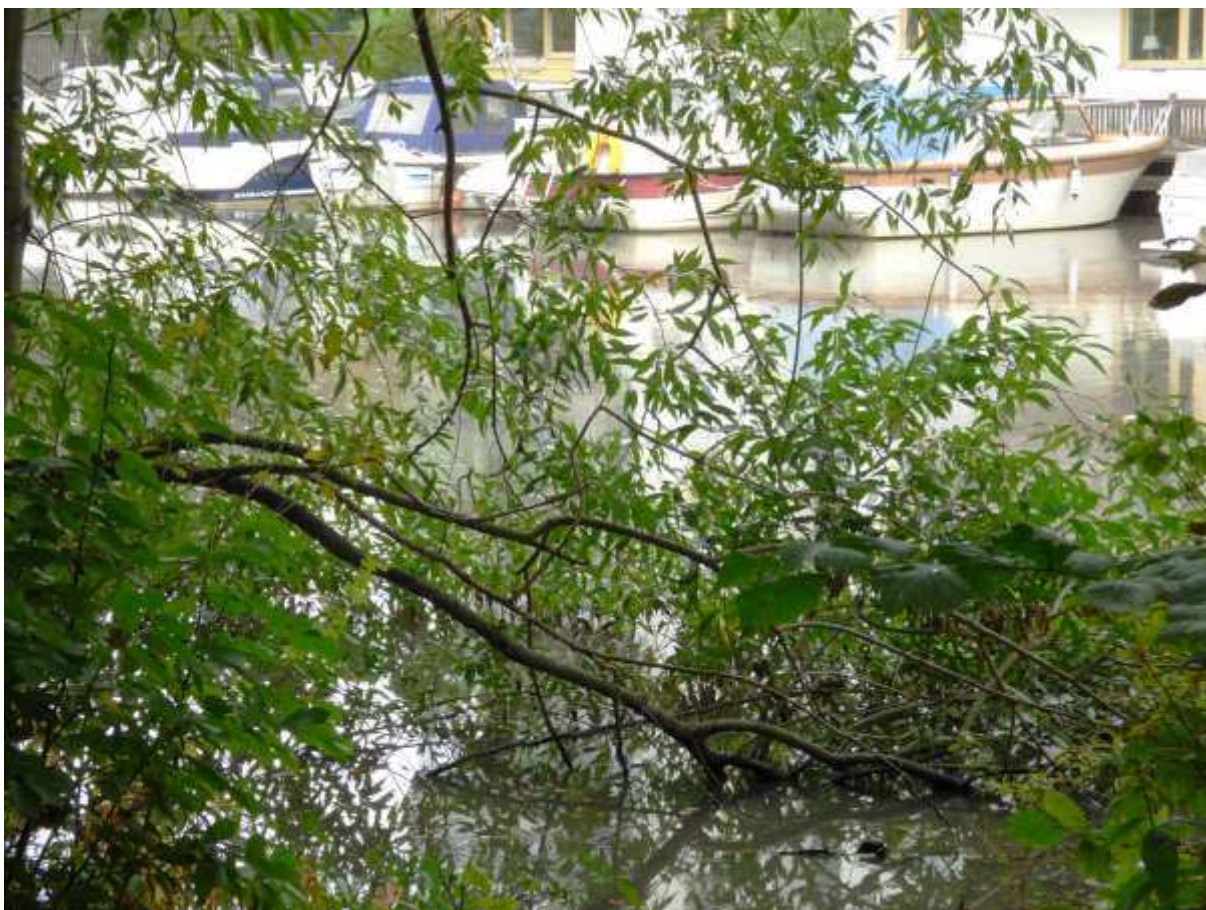
Enligt metodiken för NVI har i princip alla mark och alla vatten något värde, så också det nu inventerade området, inklusive vattenområdet. Endast bergsbranten i södra delen har givits något naturvärde, 4 - visst naturvärde (figur 7). Resterande delar faller under gränsen för klassning även om de, som nämnts ändå har något värde. Om vattenkvaliteten i Bällstaån förbättras kommer naturvärdet där att höjas, kanske till nivå 3, lokalt naturvärde.

Inga av de arter som påträffats i området är ovanliga eller skyddsvärda. Ett antal arter är planterade, men några buskarter och ett antal örter är sannolikt spontant inkomna. Ingen av dem har något speciellt bevarandevärde.

Bällstaåns strand

De naturvärden som finns längs Bällstaån är inte beroende av om det är ovanliga eller skyddsvärda arter som växer där, utan det är framför allt trädens och de högvuxna vattenväxternas funktion för vattenmiljön som är av intresse. Träden, framför allt pilarna, är viktiga för att ge skugga och skydd för fisk. De pilgrenar som hänger ned i vattnet kan spela roll för fiskarnas reproduktion (gömoställen för yngel). Genom att Bällstaån är så förorenad som den är, kanske det idag inte förekommer så stor – eller ens någon - reproduktion på sträckan, men med ett renare vatten skulle det antagligen varit så.

De växter som står ute i vattnet kan vara viktiga för fisk och smådjur, främst som livsmiljö och skydd. Återigen kan man sätta ett frågetecken för hur den funktionen är för närvarande. Vid den översiktliga kontrollen av djurlivet i ån, fann vi mycket få arter och individer och de arter som hittades är motståndskraftiga mot vattenföroreningar. Vi sätter ett stort frågetecken för hur vattenstranden och botten ser ut. Enligt den kvartärgeologiska kartan är underlaget lera, men på ett ställe av stranden ligger en gummiduk. Den kan vara av en typ som används som botten i anlagda dammar och skulle kunna vara något som nyttjats som underlag längs en längre eller kortare sträcka av stranden.

Figur 9. Pilgren som hänger ned i vattnet.

Fisk

Miljön för fisk i Bällstaån är i dagsläget dålig p.g.a. starkt varierande flöden, föroreningar, vandringshinder m.m. Det är ont om bra rekryteringsområden för fisk i innerstadens vattenområden, men i takt med att vattenkvaliteten blir bättre kan förutsättningarna för fisklek i Bällstaviken och i Bällstaån förbättras.

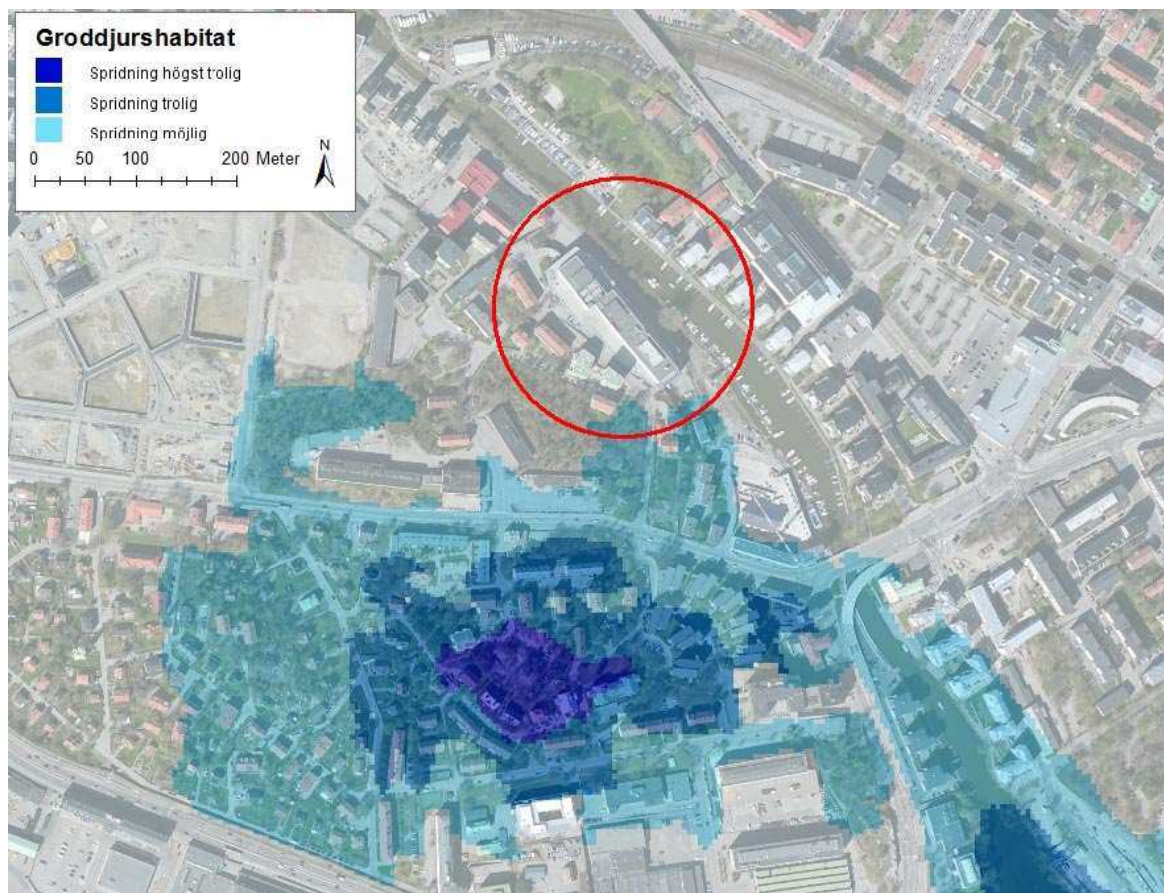
Landmiljöer

På land är de ekologiska värdena främst knutna till branten söder om nuvarande byggnad. I en naturvärdering på utökad nivå, skulle den komma upp i den lägsta naturvärdesnivån, 4 - visst naturvärde. Även om det inte förekommer några ovanliga eller skyddsvärda arter kan branter av den här typen hysa mikromiljöer som är av värde för djur- och växtliv.

Eventuell spridningsväg för groddjur

Som framgår av figur 10 ligger planområdet alldeles i kanten av ett grodhabitat med möjlig spridning. Den centrala delen av grodhabitatet finns på södra sidan av Bällstavägen och förefaller att numera vara tätbebyggt. Det gäller också det möjliga spridningsområdet norr om vägen, utom tomten för Mariehålls gård. Vår bedömning är att detta grodhabitat knappast kan fungera som det ser ut idag. Spridning från det centrala området (mörkblått i figur 10) - om det finns några groddjur där - till norr om Bällstavägen är ganska osannolik, eftersom dödligheten vid passage av Bällstavägen borde vara nära 100 %. Utöver detta utgörs den förmodade förbindelsen mellan grodhabitatet och Bällstaån så gott som helt och hållet av en brant bergvägg med stenmur högst upp. Det är ytterst tveksamt om t.ex. en padda skulle klara en sådan klättring, medan det kanske är något bättre odds för en vattensalamander.

Skulle något kunna fungera som spridningsväg är det vägen upp från strandområdet och båtklubben. Men i det fallet är det mer sannolikt att groddjuren söker sig direkt mot vattnet och inte närmare 100 meter parallellt med stranden. Det då aktuella området ligger utanför planområdet och om de två områden ändå skulle överlappa varandra, är det parkmark som berörs och där spridningsmöjligheterna normalt är bra – fränsett att det är en bergsbrant.

Figur 10. Groddjurshabitat. Efter Mörtberg m.fl. 2006.

Ekologisk påverkan och skadeförebyggande åtgärder

En ny detaljplan innebär att strandskyddet upphävs och ersätts med planbestämmelser. Enligt planbestämmelserna ska strandområdet vara parkmark och vattenområdet får bebyggas med bryggor, se grönt och blått område i figur 1. Det är viktigt för den biologiska mångfalden på land och för att öka möjligheten för fiskreproduktion i Bällstaviken att strandzonen får vara så naturlig som möjligt beträffande lutning, material och vegetation. Det är också bra för fisk om stora och skuggande träd i strandkanten kan sparas eller i andra hand ersättas. De bryggor som föreslås kan delvis ersätta träden i den del det gäller att ge skugga åt fisken.

Figur 11. Perspektiv mot norr längs Bällstaviken med föreslagen strandpromenad. Från Planbeskrivningen (2016).

Enligt planbeskrivningen möjliggör planen att både flödet och föroreningsbelastningen till recipienten minskar från planområdet. Om detta tillsammans med åtgärder i resten av tillrinningsområdet gör att miljö kvalitetsnormen uppfylls, är det även positivt för biologisk mångfald och för fiskrekrytering. Hela den smala inre delen av Bällstaviken är mindre än tre meter djup enligt sjökortet. Bättre vattenkvalitet och siktdjup innebär att undervattensvegetation kan återetablera sig vilket också är positivt för fisk.

Då det gäller att anlägga parkmark sker ingen ny påverkan, eftersom så gott som all växtlighet redan utgår från tidigare anlagd park. Undantaget är branten i söder där vi förutsätter att ingen förändring sker.

Den nya planen innebär att befolkningen i området ökar kraftigt vilket medför risk för ökad nedskräpning i strandzonen och i vattendraget. Det är angeläget att det finns en handlingsplan för hur nedskräpning ska undvikas.

Referenser

Artportalen. 2016. <http://www.artportalen.se/> Sökning under september/oktober 2016.

Artdatabanken och Naturvårdsverket.

Fränstam, T. 2014. Elprovfiskeundersökning i Bällstaån 2014. Sportfiskarna.

Mörtberg, U., Zetterberg, A. och Gontier, M. 2006. Landskapsekologisk analys i Stockholms stad. Metodutveckling med groddjur som exempel. Miljöförvaltningen. Stockholms stad.

Stadsbyggnadskontoret 2016. Planbeskrivning. Detaljplan för fastigheten Vandenbergh 9 med flera i stadsdelen Mariehäll, S-Dp 2015–00382. Stadsbyggnadskontoret, Planavdelningen

SIS 2014a. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning. SS 199000:2014

SIS 2014b. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Komplement till SS 199000. SIS-TR 199001:2014

Stål, Ö. 2016. Poppeln vid Vandebergh 9 Mariehäll. VIÖS AB